

**FOKKE
SIMONSZ
AREND**

HET TOEKOMEND JAAR
DRIE DUIZEND: EENE
MIJMERING

Arend Fokke Simonsz

**Het toekomstend jaar drie
duizend: Eene mijmering**

«Public Domain»

Fokke Simonsz A.

Het toekomend jaar drie duizend: Eene mijmering / A. Fokke
Simonsz — «Public Domain»,

Содержание

VOORBERICHT	5
Конец ознакомительного фрагмента.	12

Arend Fokke Simonsz

Het toekomstend jaar drie duizend: Eene mijmering

VOORBERICHT

Vóór eenigen tijd sommige mijner gedachten, omtrent den hedendaagschen smaak in de Poëzij en Versificatie, in een' eenigzins Ironisch boertigen stijl, onder den tijtel van den Modernen Helicon, een Droom, voorgedraagen hebbende, viel mij in, om ook sommige mijner bedenkingen over meer gewigtige stoffen en ernstiger onderwerpen, en wel over den staat der Geleerde- en Huishoudelijke zaaken in nog verre in 't toekomstende verwijderde Eeuwen, eens, bij wijze van eene Mijmering, voortedraagen; doch de aart der zaake liet de Ironie hier niet overal toe eenen boertigen rol te speelen, 't welk dit Stukjen een' meer door ernst getemperd voorkomen gegeven heeft. – Immers ernstige dingen behooren ernstig behandeld te worden. – Men waardeere dit gewrocht dus niet hooger dan als een spel der inbeelding en vermaake 'er zig mede even als met de Republiek van Plato of de Utopia van den schranderen Morus; doch wil men 'er meer moogelijkheid aanhechten, welaan, ik heb 'er ook niet tegen; want men bevindt daaglijks dat men reden heeft het aêloud spreekwoord te herhaalen:

Omnia jam fiunt, fieri quæ posse negabant

Men kan zo mal niet kallen
Of 't kan zo vallen.

Onlangs bezig zijnde met leezen, in een Werk, 't welk eene oordeelkundige geschiedenis der Wijsbegeerte voordroeg, en waarin de levens, stellingen, en toevallen der aloude en nieuwere Wijsgeeren omstandig verhaald werden, trof ik daar in eene aanmerkelijke plaats aan, welke mij tot overdenking bragt, zij was: *'Er is een zekere draad in de waereldsche zaaken, die dezelve de eene aan de andere hecht, en wanneer men dien behendiglijk vatten kan, dan is men niet verre verwijderd van in het toekomstende te kunnen doordringen, en men wordt het gevolg der dingen, als in 't ruuw, gewaar¹. Ik dagt over dit zeggen ernstig naa, en mij schoot te binnen dat ook SENECA ergens gezegd hadde, spreekende van de kundigheeden zijns tijds²: *Laaten wij openhartig bekennen, wij weten dit alles slegts sedert korten tijd. 'Er zal een andere tijd komen, waarin men, door moeite en ondervinding, doorgronden zal, 't geen wij nog niet eens kennen. Een Eeuw alhoewel vruchtbaar in verhevene geniën, is niet volstaande om het groot Schouwtooneel des Heeläls te doorgronden. Zonder twijffel zal ons naageslacht verwonderd zijn, dat wij zo veel dingen niet geweeten hebben, die hen zeer klaar en gemakkelijk voor zullen komen. Men moet daarbij ook gelooven, dat zij, die naa hen komen, hen dezelfde verwijtingen zullen doen. Ook vermaant ISOCRATES, de beroemde leerling van PLATO, aan DEMONICUS, dat men zig slegts op de analogie der vooraf gebeurde zaaken behoort toeteleggen, om een oog in 't toekomstende te hebben, als hij zegt: *Bijaldien gij het voorbijgegaane herdenkt, zult gij u best voor 't aanstaande kunnen beraaden³. Hoe duideljk heeft de doordringende geest van den grooten BACO VAN VERULAMIUS, reeds nog in den nacht der onkunde, de gronden gelegen***

---

¹ *Il y a un certain fil dans les affaires du monde, qui les enchaîne les unes aux autres; & quand on peut le saisir adroitement on n'est point éloigné de percer dans l'avenir, on aperçoit en gros la suite des choses.* Deslandes, *Hist. Crit. de la Philosophie*, Tom. II. p. 123.

² *Veniet tempus, quo ista, quæ nunc latent, in lucem dies extrahat & longioris ævi diligentia. Ad inquisitionem tantorum ætas una non sufficit, ut tota cælo vacet... Veniet tempus quo posteri nostri tam aperta nos nescisse mirentur.* Senecæ, *Nat. Quæst.* L. VII. Cap. 25.

³ *Εάν γὰρ τὰ παρεληλυθότα μνημονεύης, ἄμεινον καὶ περὶ τῶν μελλόντων βουλευσῆ.*

tot den vollen middag van kennis, en als 't ware zijnen naaneef aangetoond en voorzeggd hoedanig die den weg der Letteren bewandelen zoude. Heeft ook niet nog in onzen leeftijd de Koningsberger Wijsgeer KANT, bij redeneering, besloten en als 't ware voorzeggd, 't geen de Sterrekundige BODE, te Berlijn, genoegzaam gelijktijdig, bij ondervinding, omtrent ons geheele Planeetgestel besloten en waargenoomen heeft; te weeten, dat hetzelfde, uit de Vaste Sterren en de Planeetstelselen die dezelve waarschijnlijk omringen, zich voor moet doen, gelijk die ligte vlekken aan den Hemel, welken wij Nevelvlekken noemen, en die ook waarschijnlijk geheele Stelselen zijn, zig aan ons oog vertoonen; zo dat men wel eens niet onwaarachtige gissingen en voorzieningen doen kan. Dit gewigtig onderwerp al dieper en dieper indenkende, trad ik al achterwaards tot dien tijd wanneer men zeggen kan dat de Weetenschappen en Kunsten in Griekenland derzelve hoogsten top bereikt hadden. Ik doorwandelde in mijnen geest het oude *Atheenen*, het Lycæum, de Stoa, de Academie, de Cynofarge of den Tempel van den Witten Hond, welke aldaar de vergaderplaatsen der Wijsgeeren en lieden van Smaak geweest zijn; Ik zag hen daar, dacht mij, zo druk te samen redentwisten als of ze onderling in het hevigste geschil waren, de een wilde den ander niet toegeeven; wel, dacht ik, bij mij zelven, goede lieden, hoe veel meer weet ik heden alleen, dan gij alle te samen. Ik weet dat 'er op den grond, waar op gij zo al leerende en twistende verkeert, en waar op uw tempel van Smaak en Wijsheid gegrond is, thands eenige domme traage Turken zitten te dampen, of wat op de aarde te kijken; en dat uw pragtig *Atheenen* in het elendig *Setines*, dat tegenwoordig naauwlijks in de Courant genoemd wordt, verlooren geraakt is. Zoudt gij, oude verstandige mannen! dit wel hebben kunnen voorzien? Ja, zeeker! gij zoudt dit hebben kunnen voorzien, en hebt het mogelijk wel voorzien; maar nog gemakkelijker kunnen wij, in onze eeuw, iets van dien aart voorzien, daar wij meer omwentelingen in de menschelijke maatschappij achter den rug hebben, dan gij. Gij immers kondet alleen, van het, in uwen tijd, afneemend Egypten en Phæniciën spreken, en wij hebben U, de Romeinen, Carthagers en verscheide andere voorbeelden nog daar beneven voor oogen; QUINCTILIAAN zegt, ten tijde van Romens verval, reeds op goeden grond, 't geen wij op nog beter grond kunnen zeggen, en onze naakomelingen, op een nog beteren grond dan wij, zullen kunnen herhaalen. *De oudheid heeft ons met zo veele lessen en zo veele voorbeelden onderweezen, dat 'er geene eeuw in eenigen deele gelukkiger dan de onze geschat kan worden, om welke te leeren al de voorige gearbeid hebben*⁴. – Wel, dagt ik verder, het zou toch niet onvermaaklijk zijn als men daarover eens wat ernstig naadacht, en eens uit den hedendaagschen staat der tegenwoordige menschelijke maatschappij, zo in 't ruuw, een besluit trachte op te maaken hoe 't 'er toch met de Geleerdheid, Weetenschappen en leefwijze in de dertigste Eeuw, op de waereld mogelijk uit zal zien. Dit plan beviel mij terstond uitneemend; want de kortzichtige mensch wil gaarne zeer verre zien, hij bezigt dus greetig den Telescoop der verbeelding; en zo deze op den voet van ondervinding en wijsgeerig in denken gesteld wordt, bedriegt hij ook het zielsoog niet geheel; weleer droomde immers zeker groot fransch Wijsgeer hoedanig het in *Parys* in het Jaar 2440 gesteld zoude zijn, en het schijnt dat de zaaken zig thands al zo vrij wat daar naar beginnen te schikken, immers dat in dat Jaar *Versailles* welligt tot een Puinhoop vervallen zou kunnen zijn, is geene onmogelijke of onwaarschijnlijke zaak, even zo min als al het overige wat dien schranderen droomer voorgekomen is. Ik nam spoedig dit boek, met greetigheid, in handen, las 'er eenige zaaken in; inzonderheid hoedanig de Bibliotheek des Konings zig voordeed, en de Geleidsman dezès Schrijvers, gelijk ook al wat deze schrandere Wijsgeer in den droom gezien hadt, kwam mij zo aanmerkelijk en weetenswaardig voor, dat ik alle moeite inspande om insgelijks zo verrukt, zo geheel ingespannen te denken, of mij ook zodanig een mijmering overvallen mogte, ten einde ik eenig inzien mogte verkrijgen, hoedanig de gesteldheid der menschelijke maatschappij, in het toekomstend Jaar drieduizend, zig zal voordoen; ik zette mij dan in een zeer gemakkelijke houding tot peinzen, terwijl ik eenigen tijd geen verandering

⁴ *Tot nos præceptis, tot nos exemplis instruxit Antiquitas, ut non possit videri ulla sorte ætas felicior, quam nostra, cui docendi priores elaboraverunt.* Quinct. *Instit. Orat.* Lib. XII.

verwagte, met het bewuste boek in de hand, en begon eindelijk mij den persoon, die dien Schrijver geleide, zo naauwkeurig voor te stellen of ik hem daar zo voor mijne oogen zag.

Ik zal genoodzaakt zijn mijn onderhoud met dit denkbeeldig wezen samenspraaksgewijze voortedragen.

Och! goede Vader, gelei mij toch, wat ik u bidden mag, eens naar de Academie, vroeg ik aan den Eerwaardigen Ouden, die voor mij stondt. O, die is 'er niet meer; was zijn antwoord, wat zouden wij met eene Academie doen?

Ik. Geen Academie..!?

Geleider. Wel neen! zeg ik nog eens, wat zouden wij 'er mede doen?

Ik. Wel! zo als voortijds, Jongelingen tot Theologanten, Filosoophen, Artsen, enz. vormen.

Geleider. Dat alles wordt nu thuis door een bekwaam' Meester geleerd!

Ik. Hoe is dat mogelijk? Dat is immers al te omslagtig om door een' Meester geleerd te worden!

Geleider. Waarom! O wij hebben thands veel van dien omslag weggenoomen, en het is alles dood eenvoudig geworden. – Bij voorbeeld, in de Rechten worden bij ons de Wetten die de Romeinen en andere Volken in hunne Regeeringsvormen en voor hunne Zeden uitvonden, als geheel ontoepasselijk op onze tegenwoordige behoeften en leefwijze, in 't geheel niet meer geraadpleegd; het gebrekkig *Corpus Juris* en de *Pandecten* worden daarom niet meer aangehaald; wijl onze Lands en Stedelijke wetten in meest alle gevallen zo klaar als beslissend zijn; en men 'er een beknopt Wetboek van in druk heeft, waarna elk Burger zig kan regelen, zo dat 'er nu ook zo veel niet gepleit of getwist wordt, als weleer pleeg te geschieden. Zo gaat het ook met de Geneeskunst; onze Apotheeken zijn thands slegts met weinige dingen voorzien; want men heeft nu geheele andere en inlandsche *Materia Medica*, en elk mensch kent de Geneesmiddelen die hem dienen, en zoekt die buiten de Stad, op 't veld, op, of laat die voor hem zoeken; want daar toe zijn de Apotheekers eigenlijk nog in gebruik, om die kruiden te mengen voor lieden die deze moeite zelve niet willen neemen. Wij hebben ook ontdekt, dat in elk land die geneeskruiden wassen, welke deszelfs inwooners best in hunne ziekten kunnen baaten; want thands wast 'er geen grasjen waar van wij de eigenschap, zo wel geneeskundig als tot voedsel, niet verstaan. Wij eeten thands bijna al wat in ons land groeit, met veel smaak, en hebben dus altijd een overvloed van voedsel. – O! 'er is zo een groot aantal nieuwe en onbekende Classen van Planten ontdekt; dat het geheele Systema van den ouden LINNÆUS thands geheel agter de bank geworpen ligt; het is zeer onvolledig: zo gaat het thands met alle de stelselen der voorrige eeuwen, zij zijn valsch of onvolledig en geheel gebrekkig bevonden.

Ik zal u eens, als 't u gevalt, bij eenige onzer tegenwoordige Geleerden, omvoeren en u als een vreemdeling aanmelden, dan kunt ge u terstond zelve van de gesteldheid dezer dingen overtuigen.

Ik. Allerbest! Kom, laat ons zo terstond op weg gaan.

Geleider. Welaan! wilt ge 't eerst bij een Theologant of bij een' Filosooph zijn?

Ik. Liefst eerst bij een' Filosooph.

Wij gingen op weg, doch het verlangen, waar in ik was, om met een zo vreemd wezen, als mij een Filosooph van de XXXe. Eeuw scheen te zyn, in gesprek te komen, deedt my, in mijne mijmering, naauwlijks opletten, dat de meeste huizen, langs welken wij voorbij gingen, meestäl meer naar boeren woningen dan naar voortreffelijke Paleizen geleeken, gelijk ik eertijds in een stad van handel en rijkdom, gelijk deze, gewoon was aantetreffen; naa een weinig met mijnen Geleidsman voort gewandeld te hebben, kwamen wij aan een groote diepte, waaraf wij langs een gebaanden weg neder klommen, in een dal, 't welk tusschen twee hoogten, of bergjens, gevormd werdt. – Dit moeten wij langs, zeide mijn Leidsman; want op gindsche hoogte woont een thands zeer vermaard Wijsgeer!

Ik. Dit langs! Lieve deugd! zijn wij dan op een' berg geweest?

Geleider. Wel Ja! Hoe zouden wij hier anders kunnen wonen, 't land ligt 'swinters meestal onder water, en daarom hebben wij deze hoogten opgeworpen; want zo hoog komt het water niet.

Ik. Maar hebt gij dan geen dijken meer?

Geleider. ô Neen, die vielen ons op den duur veel te kostbaar, zij werden overal te gelijk bouwvallig en schraal, en terwijl we, met groote kosten, aan den eenen wat laptten, brak er weder een andere door, 't schijnt den mensch toch onmogelijk, om op den duur tegen de natuur te worstelen: wij leeven nu ook veel geruster en laten stormen wat 'er stormt; want als 't water des zomers weder afgelooopen is, zijn deze kleine tusschenruimten weêr droog, en draagen zelfs vruchten; want dat moet ik 'er nog bijvoegen, elk is hier Landbouwer, van den grootsten tot den kleinsten toe; elk heeft zijn grond, die hem voedt.

Ik. Maar, waar zijn die trotsche Kooplieden, die zelfs Vorsten in vermogen pleegen te evenaaren?

Geleider. Ja, waar zijn die? vraag dat mij? daar *Quo pius Eneas, quo Tullus dives et Ancus.*

Waar Ancus, Tullus en de vroomme Eneas zijn.

Ik. Ja, maar in ernst! zijn 'er dan geene Kooplieden meer hier te lande?

Geleider. Zeer weinigen. Er wordt nog wel eenigen Koophandel gedreeven; maar hij is van geen belang, en bestaat meestal in Boeknegotie; want die is nog al redelijk bloeiende, en aanmerkelijk in uitgebreidheid. Wij krijgen thands de beste werken van smaak, uit *Siberiën, Kamtschatka, Japan, Nieuw Holland, Het vuur Eiland, California, Canada*, en zo langs de uiterste kusten der aarde.

Ik. Heden, Mijn Heer! breng mij dan vooral eens bij een' Boekverkooper; want daar ben ik nog al 't meeste mede gewoon.

Geleider. Dat wil ik gaarne doen, maar noem mij, zoo 't u blijft, niet uw' Heer; want dat ben ik niet. Wij hooren hier liever het veel meer beteekenende en veel zoetluidender woord: Vriend! 't Woord Heer, is thands hier geheel buiten gebruik; alzo de eene inwooner des lands zig thands hoogenoemd geen heerschappij over den ander aanmaatigt of aanmaatigen kan.

Ik. Neem mij niet kwalijk, Vriend! als ge 't dan zo gelieft, 't is bij ons nog zo in 't gebruik; schoon wij ook eigenlijk die woorden meer als klanken dan als betekenende woorden bezigen.

Ik geloof zeker, dat ze van tijden afkomstig zijn, toen er nog meer slaavernij heerschte en de meerder zijnen minder meer verdrukte! terwijl de minder zijnen meerder met de laagste en kruipendste vleijerij moest bejegenen, zig telkens zijn Dienaar, ootmoedige, onderdaanige, geheel aan hem overgegeeven, Dienaar noemde, geduurig hem zijn dienstaanbod hernieuwende. Men doet dit thands nog met even zo veel vaardigheid met mond en pen; doch elk hart weet wel, wat men 'er thands van gevoelen moet: men hoort het naauwlijks en spreekt en schrijft het, zonder 'er op te letten.

Geleider. Wel laat ons die overblijfselen van voorige woestheid en slaavernij, dan toch geheel vergeeten, en elkander, met hart en mond, Vrienden noemen; maar wij zijn hier reeds bij den Filosooph, tredt slegts in.

Ik. Hoe! sluit men hier dan geen deuren meer?

Geleider. Och neen! wie zou 'er in koomen om overlast te doen, elk heeft voor zig genoeg, en, gelijk gij ziet, de pracht lokt tot geen begeerte.

Naa dat wij in getreden waren, vond ik de hut; want anders kan ik het niet wel noemen, zeer lugtig ruim en licht, en van al het noodige, zo mij voorkwam, tot nooddrift der menschen voorzien; alleen ik zag 'er geen Bed of Ledikant, en dagt bij mij zelve, daar moet ik toch straks eens naar vraagen. De Wijsgeer was een eerwaardig bejaard man, met een grooten baard, en met eene soort van lossen en om den midden gegordelden rok bekleed, even gelijk men veel de aartsvaders afgebeeld ziet. Hij tradt ons terstond te gemoed, en vroeg mijnen *Geleider*, wie ik ware, en, zo dra hij gehoord hadt, dat ik mij voor een' vreemdeling op gave, vroeg hij niet verder; 't scheen hem genoeg dat mijn leidsman bij hem bekend ware, althands, in mijne mijmering, sloeg ik geen acht op deze gaaping van 't waarschijnlijke. Ik vroeg hem terstond naar den staat der geleerdheid; en wel voornaamlijk naar dien der Wijsbegeerte daar ter plaatse; voorgeevende dat ik uit een land kwam waar dezelve nog even eens gesteld was als vóór dertien eeuwen.

De Wijsgeer. ô, Dan zult ge hier groote veranderingen daaromtrent gewaar worden; Het spijt mij slegts dat ik thands zo weinig tijd hebbe, om u van alles te onderrichten, alzo ik op den sprong staa

om op reis te gaan, en nog eenige beschikkingen daar toe maaken moet. Doch ik zal u kortelijk over 't een en ander voornaam stuk trachten te voldoen, onze geliefdste Studie dan is thands de Wijsbegeerte; maar wij studeeren nu geheel anders dan vóór dertien eeuwen; ô veel gemaklijker; Ik zal u zeggen hoe het in het vak der geleerdheid thands met ons toegaat; maar ga bij mij zitten, en laten wij te samen onzen morgen drank nuttigen, zo veel tijd moet 'er af. Hij kreeg terstond een kruik voor den dag, waar in hij ons in eenige glazen een' aangenaamen en verfrisschenden drank, voordiende. – Toe vriend! zeide hij, drink, het verstreke ons tot gezondheid en worde gezegend. Dit is een drank dien wij uit verscheide nieuw ontdekte inlandsche planten bereiden, en die tevens een allerheilzaamst en versterkend voedsel te wege brengt; maar om dan voorttegaan: de Latijnsche Taal is heden de algemeene Taal van de meeste geleerden, waarmede wij correspondeeren, geworden; daarin worden alle werken over wetenschappen en kunsten geschreeven; want wij hebben voor eenige Jaaren gezien, dat de mode van elk in zijn Landtaal te schrijven, slegts eene elendige geestverspilling zij; want, wilt ge wel gelooven, dat de Duitschers bijvoorbeeld, die vóór dertien eeuwen zo veele werken in de Wysbegeerte en andere Weetenschappen vervaardigd hebben, thands hunne eigene gewrochten van dien tijd niet meer verstaan; zo zeer is hunne taal, door daaglijks gebruik, veranderd en versleeten. – Ik bemerkte ondertusschen niet eens, hoe wonderlijk kan men toch beuselen! dat ik hem, schoon naa zo veele eeuwen, nog zeer gemakkelijk verstond en hij ook mij. – Maar, ging hij voort, al wat in de zogenoemde doode talen overgebleeven is, kan nog door ons verstaan en aangeleerd worden; wijl wij daar onveranderlyke Regels toe hebben, ook kunnen wij, toch maar met moeite, nog eenige onzer Schrijvers van den Jaare 2090 à 91. verstaan, maar dat zijn ook al de eenigste, daar 't nog zo wat mede gaat, en in dien tijd hebben sommige Critici reeds voor het verder verval der fraaiste werken gezorgd, en dezelve in 't Latijn overgezet, en met den text op den kant doen drukken; inzonderheid veel fraaije Fransche, Hoogduitsche, Engelsche en Nederlandsche werken; wier taal wij met hulp van die *versiones*, nog al zo wat weder beginnen op te krabben, en 'er vrij schoone en der moeite dubbelwaardige plaatsen in aantreffen; gij zult zeekerlijk mijn Bibliotheek wel eens willen zien, dan kunt gij 'er u zelve van overtuigen.

Ik. O, zeer gaarne, mijn vriend; maar staa mij toe, u te moogen vraagen; wat men toch hier van de verschilstukken der Wijsgeeren van de XVIIIe. eeuw denkt.

De Wijsgeer. Wij kunnen ons niet genoeg verwonderen, als wij de werken van CARTESIUS, GASSENDUS, NEWTON, MUSSCHENBROEK, en anderen der eerste opdelvers van waarheid, inzien, hoe zeer bedekt de eenvoudige waarheid, nog voor hun geweest is; hoe groote omwegen dat hunne verbeelding heeft moeten neemen, om slegts een gering deel derzelve te ontdekken; wij, die al deze oude kraamerij, slegts vermaakshalven eens inzien, vinden thands den weg tot kennis in de natuur der dingen, veel eenvoudiger: wij hebben daar toe een zeeker middel uitgevonden, dat alles als in een punt samentrekt, eene zekere bestendige werking en wederwerking, zo wel in het rijk der natuur als der zeden; een geduurige middenpunt zoeking en afwijking; een trachten naar evenwigt, dat altijd verbrooken wordt, waardoor de geheele schepping in werking blijft, zo dat wij nu zeer gemakkelijk, uit slegts ééne zeker gevonden waarheid, een besluit tot verscheidene anderen kunnen maaken: wij doen dat niettemin met veel behoedzaamheid, en, zo dra wij onze afleidingen niet zonneklaar kunnen betoogen, houden wij dezelve nog voor onbekende zaaken en *desiderata*; zonder in de droevige en het menschelijk verstand in een' poel van dwaaling stortende, gewoonte te vervallen van stelselen, of *Systemata*, te bouwen op de zandgronden van onzekere onderstellingen, of *Hypothesen*; wij komen dus zelden in het zo belachelijk als vernederend geval van den Wijsgeer DEMOCRITUS, dien eens een comcomber, van welke vrugt hij een groot liefhebber was, voorgezet wordende, 'er zekeren ongewoonen zoeten smaak aan bespeurde; welk verschijnsel hem bewoog, om op de oorzaak dezer zonderlinge zoetheid in die vrugt te peinzen; hij zocht die in het water, dat dezelve besproeid hadt; in de aarde, waar in zij gegroeid was; in de gesteldheid des dampkrings geduurende uren groei en in duizend andere toevallige oorzaken; maar, terwijl hij daarover zig geheel weg gedagt hadt en op 't punt stondt om *analytisch* de oorzaak dezer zoetheid te ontdekken, stoorde een

slaaf, door zyn onbesuist en verlegen inkomen, al zijn geestverrukking, met deze woorden: Och lieve meester! neem het toch niet kwalijk, de comcomber die ik u zo even bragt, is bij ongeluk in een pot met honig gevallen. De Wijsgeer riep daar op mismoedig uit: Ellendige! hadt ge maar gezweegen, weg is nu al de verdienste mijner ontdekking! Zo gaat het met het bouwen van Hypothesen. Een groot getal kundigheeden, welke de XVIII. eeuw reeds meende verkreegen te hebben, is dus geheel te niet gegaan, en in rook verdweenen; zo dat het gene toen zeer klaar en baarblijklijk scheen, thands een diep geheim geworden is; daar ons nu dingen allereenvouwigst en klaarst voorkomen, die toen nog in een dikken nevel van onzekerheid gewikkeld lagen; bijvoorbeeld, de aart van de menschelijke ziel; wat is over dit leerstuk in de XVIIIe. eeuw niet al zonderlings gedagt, hoe heeft men, naar dat stuk, als met verblinde oogen in 't ronde getast, en door 't zelve van den verkeerden kant aan te grijpen, de wonderlijkste gevoelens te berde gebragt, en eindelijk, met een zekere verzeekerdheid, waarover wij thands glimlagchen, voorzegt dat dit geheim boven des menschen bevatting liep! – Zo liep het ook, in de hoogere oudheid, boven des menschen bevatting, 't geen GALLILEUS leerde, dat de aarde *rond* ware.

Ik stond versteld, hier zodanig een groote ontdekking, als is die van den waaren aart der menschelijke ziele, te zullen doen, en zeide, met drift: wees zo goed, en deel mij, bid ik u, deze uwe gewigtige ontdekking terstond mede!

De Wijsgeer. Ja! Vriend; maar de gronden van redeneering waarop deze onze stelling rust; zijn voor u, die daar nog niets van weet, zo in een oogenblik niet bevattelijk; ik kan u alleen zeggen, dat wij het verschil tusschen Stof en Geest, niet meer, gelijk de Geleerden van de XVIIIe. eeuw, in een geheel tegenstrijdige wezenheid; maar alleen in eene betrekkelijke hoedanigheid, stellen; want het *maximum* in het kleine, is bij ons veel nader bereikt, dan in die vroege tijden; het raderdiertjen, dat men toen, door de te dier tijd gebruikelijke *microscopen*, al voor een der kleinste wezens hieldt, is thands, in ons microscoopisch rijk, een elephant geworden. Hier uit kunt ge naagaan, wat onafzienbaare vorderingen wij in den aart der stoffe hebben kunnen maaken, en wat al raadsele wij door deze onbegrensde kleinheid van bestaande wezens niet al kunnen oplossen.

Ik gaf den Wijsgeer voords mijn verlangen te kennen, om zodanig een microscoop eens te zien. Hij ging daar op in een klein vertrekken, waarin zijne verzameling van Optische Instrumenten scheen geplaatst te zijn, en toonde mij, bij zijn' wederkomst, een microscoop, die niet veel in inrichting van de onzen verschilde; maar hij hadt 'er een voorwerp glaasjen bij, dat mij ledig toescheen; althands ik ontdekte 'er, met het bloote oog, geen voorwerp in; ik zeide daarop: wij hebben ook zulke microscopen.

De Wijsgeer. Ja, maar de uwen zullen zodanig niet gesleepen en van zulk eene stof niet vervaardigd zijn: Daar, zie daar maar eens mede, op dit drupjen vochts, dat in dit voorwerp glaasjen geklemd is.

Ik zag door het glas dat de Wijsgeer mij leende; maar, welke een heerlijke vertooning voor mij! Ik zag een alleronbedenklykst fijne vloeistof in hetzelfde bewegen, en vroeg of hij mij niet konde uitleggen welke dat voor eene bewegende stof ware, die mij nu zo zichtbaar voorkwam; daar zij eerst geheel onzichtbaar voor mij geweest ware? en of hij mij de natuur derzelve niet kenbaar konde maaken!

De Wijsgeer. Daartoe hebt gij nog geene genoegzaame gronden gelegd; zo veel alleen kan ik u zeggen, dat het een drupjen zenuwvocht is, en dat wij door de beschouwing dezer stoffe, thands al vrij verre gevorderd zijn, met de verklaring van het wezen der ziele.

Ik. Zijn 'er in het groote en uitgebreide rijk der schepping ook even zo aanmerkelijke ontdekkingen gedaan, als in het kleine?

De Wijsgeer. O! in vergelyking, nog veel meer. Onze tegenwoordige Telescoopen dringen nog veel verder door, tot in de verre oorden van het uitgebreide Heelal. Wij spreken nu niet meer van ons stelsel alleen; maar, zeer bepaaldelyk, van de rondom ons zig bevindende zonnestelselen der vaste sterren, en van de zo ondenkbaar verwijderde stelselen in den melkweg; ook zijn wij thands

verre gevorderd in de leer eener Hoofdstelselzon, om welke alle de mooglijke stelselen en melkwegen draaijen. Ja wij hebben Telescoopen uitgevonden, op den voet van den ouden HERSCHEL, waar mede wij de vaste sterren zelve zeer duidelijk als zonnen kunnen onderscheiden; en ook zulke kleine, waarmede wij onze zon, thands zeer klaar als een bewoonbaaren bol en de maan insgelijks als zodanig beschouwen kunnen; ook hebben wij thands de, in de XVIII. eeuw nog vermiste, Dwaalster, tusschen Mars en Venus, en een nog verder dan Uranus afstaande dwaalster ontdekt, en de waare grootte van de schijf der zonne bepaald; benevens aanmerkelijke gewigtige en nieuwe ontdekkingen, omtrent warmte en licht, gedaan; wijl thands de reizen in den dampkring zeer geregeld, gemakkelijk, en buiten gevaar ondernoomen kunnen worden; 't welk veel nut aan de weetenschappen toegebragt heeft.

Ik. Zijn dan mogelijk de *Aërostatische machinen*, bij u tot een meerdere volmaaktheid gebragt?

De Wijsgeer. Men heeft middelen uitgedacht om dezelve geregeld te bestuuren; ten minsten voor zo verre, dat 'er twee of drie personen veilig mede kunnen reizen; ten welken einde 'er ook groote verschikkingen omtrent het reizen, en wat daar toebehoort, gemaakt zijn. Dit bevordert ongemeen den ommeegang met de verst afgelegendste volken, en heeft veel tot de beschaaving van verscheidene natiën toegebragt; want, bijvoorbeeld, zo straks vertrek ik met een balon naar *Guinea*, ik moet daar eenige zaaken verrichten; wijl daar een werk van mij ter persse is; en zal, denkelyk, in de andere week weder in Holland terug komen, als ik niet nog een' uitstap bij een' mijner vrienden te *Simbaoe*, in *Monomatapa*, doe; want dat is een zeer ervaaren en kundig natuuronderzoeker; hij heeft een uitgelezene Bibliotheek van de nieuwste Africaansche werken, en men kan niet van hem afkomen, als men eens in zijn gezelschap is.

Ik. Wel is 't mogelijk! reist men thands zo spoedig! en zo zeeker? en is de Sterrekunde zo verrijkt? dan zal ook de *aardmeetkunde*, wel aanmerkelijk verbeterd zijn.

De Wijsgeer. Dat kunt ge naagaan! wij weeten thands den afstand van meest alle plaatsen, zeer juist te bepalen, en onze kaarten zijn daarom ook allernaauwkeurigst; daar hangt 'er een van de *Nederlanden*, die is nu van de nieuwste.

Ik zag ter loops dezelve eens over; maar vond zo een groot getal andere en nieuwe naamen van vlekken, landen en plaatsen, dat ik alleen aan den ruuwen omtrek van sommige oorden, eenige, mij bekende, herkennen konde; het speet mij, dat ik niet alles naauwkeurig genoeg konde zien; evenwel zocht ik terstond naar *Amsterdam*; maar vond het niet, alleen vond ik eene kleine aanwijzing, en, op den kant, de woorden: *Hic olim Amstelopolis fortasse sita erat*, dat is: *misschien is hier de plaats waar Amsterdam wel eer gelegen heeft*. Doch men hadt dit teken gesteld, op de hoogte waar men eigenlijk het Dorp *Kudelsteert* zou moeten zoeken. In een woord, ik was 'er maar heel niet thuis, en had wel gewenscht deze kaart wat naauwkeuriger te mogen bezichtigen; doch 'er was geen tijd toe, wilde ik mij het gesprek met den Wijsgeer nog een kleine poos ten nutte maaken.

Ik vroeg hem voorts, of 'er geen groote ontdekkingen in de natuurkunde, en wel inzonderheid op het voetspeur van LAVOISIER, in de *Scheikunde*, gedaan waren.

De Wijsgeer. Ja, die voordgangen zijn, gedurende de laatst verloopen eeuwen, verbaazend geweest. – Wij hebben niet alleen de stelling van dien waarlijk grooten natuuronderzoeker meer en meer bewaarheid gevonden; maar ook nader ontdekt, dat 'er werkelijc geene elementen of Hoofdstoffelijc beginsels voor den mensch kenbaar zijn; alles hebben wij samengesteld bevonden. In de *Electriciteit* en *magneetkunde*, hebben wij reuzen schreeden gedaan, en zijn bijna gevorderd om het waare wezen der *Electrieke* stof en der magneetkragt te ontdekken. Dit stuk houdt thands onze natuurkundigen bijkans alleen geheel onledig. – Wonderlijc werkingen op ziel en lighaam, zijn daardoor bij ons ontdekt, en verbaazende geneezingen, van altijd voor ongeneesbaar gehoudene kwaalen, zijn daardoor bij ons bekend geworden. Het *dierlijk magnetismus*

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.